

FRANCESC DE B. MOLL I LA CONTRIBUTIÓ INICIAL A L'ALPI A TRAVÉS DE LA CORRESPONDÈNCIA FAMILIAR DES DEL «CENTRO DE ESTUDIOS HISTÓRICOS» DE MADRID¹

Joan JULIÀ-MUNÉ
Universitat de Lleida

1. PREÀMBUL

En el decurs del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906) foren notables les comunicacions en què es justificava la necessitat de dur a terme estudis de dialectologia i de geografia lingüística, una nova disciplina lingüística amb fervorosos adeptes que, mitjançant enquestes dialectològiques i tècniques cartogràfiques, es proposava l'elaboració d'atles lingüístics. Unes dècades després d'aquell magne congrés internacional ja s'havien començat a difondre els primers resultats dels estudis científics del català en algunes de les principals disciplines lingüístiques de l'època: la dialectologia, la lexicografia i la gramàtica descriptiva i prescriptiva, mitjançant l'obra duta a terme sobretot per Antoni M. Alcover (1862-1932) a les Illes i per Pompeu Fabra (1868-1948) a Catalunya. Destacava la desenvolupada en el si de la Secció Filològica de l'IEC, que des de la seva fundació fins a la Dictadura de Primo de Rivera —1911-1925— havia desenvolupat una àmplia i ambiciosa tasca de recerca i divulgació lingüística amb l'ànim de posar-se a l'alçada de la duta a terme en països amb una cultura de més envergadura que la nostra.

Com ja vaig comentar en un treball anterior (Julià-Muné, 2007), fou precisament el filòleg mallorquí esmentat, Antoni M. Alcover, qui transmeté al seu deixeble i futur hereu Francesc de B. Moll (1903-1991), entre moltes altres inquietuds, el convenciment de la necessitat d'aplicar als estudis del català les tècniques cartogràfiques de la geografia lin-

1. Voldria expressar el meu agraïment a Carme Morell per haver-me propiciat —el novembre de 2006— l'accés al fons epistolar i a documentació diversa de Francesc de B. Moll, dipositats a l'Arxiu del Regne de Mallorca, i alhora regraciar l'Arxiu Gili Gaya de la Universitat de Lleida per facilitar-me la consulta de documentació i bibliografia relacionades amb el Centro de Estudios Históricos de Madrid. Aquesta contribució a la història de la lingüística catalana es basa en la recerca desenvolupada en el projecte d'investigació del Grecfon (Grup de Recerca en Fonètica) finançat per l'AGAUR de la Generalitat de Catalunya (2009 SGR 408).

güística. Alcover l'havia descobert durant la seva «eixida» europea del 1912, a les aules parisienses de la Sorbona on professava el pare de la nova ciència geolingüística, el suís Jules Gilliéron.² Si bé Alcover no es dedicà especialment a aquesta àrea de la recerca,³ afavorí la col·laboració de Moll amb els filòlegs del CEH, que, com observarem tot seguit, constituïria per al jove lingüista menorquí un autèntic «postgrau» de l'*alma mater* alcoveriana, on s'havia format, especialment en relació amb l'Obra del Diccionari (Alcover, 1901; Alcover & Moll (1926/1930-1962/1968).

Novament, el gènere epistolar esdevé el canal memorialístic per excel·lència que pot contribuir al coneixement tant de la història de la lingüística romànica, com de la biografia de Francesc de B. Moll. En concret es tracta de la correspondència d'aquest amb la seva esposa, Francisca Marquès durant l'any 1934 des del CEH madrileny, on completà la seva formació en fonètica i en la tècnica de recollida de dades per als treballs de camp orientats a l'elaboració d'atles lingüístics, concretament per a l'*ALPI* —*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*. De fet, se'n donà un tast al treball esmentat més amunt (Julià-Muné, 2007: 183-185), com a complement de la correspondència de Moll especialment amb Ramón Menéndez Pidal (1869-1968) i Tomás Navarro Tomás (1884-1979).⁴

2. Jules Gilliéron (Neuveville, Suïssa, 1854 – Berna, 1926), deixeble de Gaston Paris a la Sorbona, hi ocuparia la càtedra de dialectologia a l'École des Hautes Études des de 1883. Codirigí, amb l'Abbé Pierre-Jean Rousselot (1846-1924), la *Revue des Patois Gallo-romans* (1887-1893) i fou coautor, amb E. Edmont, del primer gran atlas lingüístic de la Romània: *Atlas Linguistique de la France* (París, 1902-1910). Professor de dos dels becaris 'estipendiats' catalans, Pere Barnils i Antoni Griera, durant el curs 1911-1912 (v. Julià-Muné, 2008), exercí el seu mestratge, entre d'altres, en Karl Jaberg, Jakob Jud —convidat per Navarro el 1923 al Centre d'Estudis Històrics (d'ara endavant CEH), on presentà el projecte d'atles que elaboraria amb Jaberg — i en Tomás Navarro Tomás de forma indirecta, a través de Maurice Grammont (1886-1946). A Gilliéron es deu en bona mesura la introducció del mètode de recollida de dades lingüístiques *in situ* per part de lingüistes ensinistrats a fi de reflectir-ne els resultats en mapes, de manera que establí les bases de la tècnica cartogràfica i de l'enquesta en geolingüística.

3. Realment el primer assaig, no gaire reeixit, d'elaboració d'un atlas lingüístic del català el devem a Antoni Griera (1923, 1923-1939).

4. Navarro a la primavera de 1933, en què havia conegut també Manuel Sanchis Guarner, li havia proposat a Moll de col·laborar en les enquestes dialectològiques que es durien a terme en els territoris de parla catalana, prèvies a l'elaboració de l'*ALPI*, i d'assistir al curs preparatori de formació lingüística *ad hoc*. Posteriorment li repetiria la invitació per escrit (carta del 9 de novembre de 1933). Per a més detalls, vegeu Julià-Muné (2007: 178-180).

Tomás Navarro Tomás (La Roda, Albacete, 1884 – Northampton, Massachusetts, 1979), becat per la Junta de Ampliació de Estudios —JAE, d'ara endavant—, havia cursat estudis de filologia romànica i fonètica a França, Alemanya i Suïssa (1912-1914) i professava des del 1914 al CEH, on va fundar un laboratori de fonètica experimental i dirigia aleshores l'Archivo de la Palabra i l'*ALPI*, projectats per Menéndez Pidal. Seria nomenat membre de la Real Academia Española el 1935 i s'hauria d'exiliar als EUA el gener de 1939, després d'una breu estada a València i Barcelona, i ja no retornaria a Espanya. Nomenat professor de la Universitat de Colúmbia (Nova York, 1940-1953), s'encarregaria de les publicacions de l'Hispanic Institut. Quan impartia el curs de transcripció fonètica als becaris de l'*ALPI* ja era conegut sobretot pel seu *Manual de pronunciación española* (1918). També s'interessà per aspectes gramaticals de llengües com la basca i la catalana (*Análisis fonético del valenciano literario*, 1934). Aquest darrer treball, cosignat per Manuel Sanchis Guarner, seria ressenyat per Moll (1936). Contribuí també en gran mesura i rigor a historiar l'inici de la logopèdia hispànica en general i de l'ensenyament

2. LA CONTRIBUCIÓ MOLLIANA A L'ALPI (1962) DES DEL CENTRO DE ESTUDIOS HISTÓRICOS DE MADRID (1910-1939)

Moll entrà en contacte amb el CEH per mitjà de la JAE, que havia nascut a Madrid el 1907 i fou presidida en els seus inicis per la figura de més prestigi científic en l'àmbit espanyol i internacional: Santiago Ramón y Cajal, premi Nobel de medicina de 1906. Aquella ambiciosa renovació pedagògica⁵ i científica, que havia remogut, com un autèntic revulsiu, l'encarcarada vida acadèmica de l'Espanya d'un segle enrere i havia incorporat els moderns corrents científics ultrapirinencs, sobretot anglosaxons primer i germànics posteriorment, es concretà en el camp de les humanitats amb el Centro de Estudios Históricos. El CEH es fundà tres anys després de la JAE i li seria atorgada una àmplia autonomia respecte a la institució matriu fins a tal punt que n'esdevindria el centre més actiu i conegut.⁶ Més endavant en fou elegit president oficial l'hispanista galleg i catedràtic de la Universitat de Madrid Ramón Menéndez Pidal i secretari, el fonetista castellanomanxec Tomás Navarro Tomás. El CEH aviat es coneixeria com l'escola de Menéndez Pidal i els projectes científics que s'hi desenvoluparen s'emmarcaven en el nacionalisme castellà —identificat amb l'espanyol i materialitzat bàsicament en l'estudi de la llengua i la literatura castellanès. Tanmateix, un dels estudis més ambiciosos que projectà Menéndez Pidal, i acabà dirigint Navarro Tomás des de ben entrada la segona dècada del segle passat, fou un projecte de geografia lingüística que ultrapassava les fronteres de Castella, i fins de la Península,⁷ tot i haver-lo batejat com a *Atlas Lingüístico de la Península Ibérica (ALPI)*.⁸

Per endegar el projecte de recollida uniformitzada de dades de les tres àrees romàniques de la Península calien col·laboradors amb una formació similar i equilibrada en fonètica segmental de les llengües romàniques peninsulars. Amb aquesta finalitat el director del projecte organitzà, a partir del període 1929-1930, cursos metodològics de geografia

dels sords en particular (1924). Per a més informació biobibliogràfica, vegeu Zamora Vicente (1988), i pel seu paral·lisme amb la fonètica catalana, es pot consultar Julià-Muné (2011).

5. Es devia en primer terme al catedràtic de dret internacional Francisco Giner de los Ríos, que es pot considerar que l'havia promogut des de la Institución Libre de Enseñanza (1876). A *Pedagogía universitaria* (1910) completaria la definició del seu ideari.

6. Se'n pot trobar informació més detallada a J. M. López Sánchez (2004). Per a més detalls sobre el paral·lisme entre aquest fonetista i el català Pere Barnils, així com entre les institucions que els acoïlliren, vegeu Julià-Muné (2011).

7. Fou Navarro Tomás qui eixamplà l'abast d'«espanyol» a «ibèric», després de convèncer Menéndez Pidal (carta de Navarro a L. Rodríguez Castellano de 14 de març de 1960, citada a Cortés, 2002: 87, n. 27). Cal tenir present, però, que l'ALPI també comprenia la Catalunya del Nord i les Balears.

8. El suport oficial que rebé aquell projecte científicocultural madrileny s'estengué al llarg de tres dècades (1907-1939) per mitjà de la JAE i del Centro de Estudios Históricos. A Catalunya s'hi desenvolupà en paral·lel —promogut per governs preautonòmics i autonòmics— l'Institut d'Estudis Catalans (1907) i la Secció Filològica consegüent (1911), nascuda justament un segle enrere. El cas català, tanmateix, sofrí una discontinuïtat considerable a causa dels avatars polítics, amb un primer estroncament durant la dictadura primoriveriana (1923/1925-1930) i un segon causat pels Fets d'Octubre (octubre 1934-febrer 1936). Ara bé, el daltabaix provocat per la dictadura franquista a la llarga postguerra fou tan descomunal que afectà alhora tant un àmbit territorial com l'altre.

lingüística, lexicografia i especialment de transcripció fonètica. Els becaris de l'àrea catalanoparlant que el CEH escollí van ser el valencià Manuel Sanchis Guarner (1911-1981)⁹ el 1932 i dos anys després el menorquí Francesc de B. Moll. Precisament fou en aquell centre on es coneixerien els dos lingüistes la primavera de 1933. Moll ja era conegut en el gremi, per un costat, pel seu Grandgent,¹⁰ que li havia editat el servei de publicacions del CEH, i, per l'altre, per ser el continuador de l'obra d'Antoni M. Alcover.¹¹ A Moll des de bon començament se li atorgà el rang de col·laborador,¹² atès que l'avalaven diverses publicacions a banda del *Diccionari* (1925, 1927, 1928-1931, 1932...).

La capacitat de mestratge del CEH, i especialment el de Navarro Tomás, es veuria reflectida en alguns treballs de certa rellevància per a la fonètica catalana (Gili Gaya, 1932; Moll, 1934b; Navarro Tomás i Sanchis Guarner, 1934; Sanchis Guarner, 1936, 1949, 1950, 1951, 1955...), i en les pròpies aules, com es desprèn del testimoniatge de Moll, que tenia en gran consideració els dots didàctics del fonetista manxec, sempre a disposició dels seus estudiants, sobretot dels més avançats, que avui tindríem per postgraduats. Així ho explica Moll, com veurem en aquest epistolari que presentem aquí, en especial a la carta del 10-IV-1934, on es meravella que «els deixebles tenen dret a dir-hi sa seua i són com a companys des mestre, i fins li esmenen la plana».

Tanmateix, els resultats d'aquella tasca de formació i d'execució per a l'*ALPI* no es difongueren fins al cap de tres dècades, amb els intents de represa durant la postguerra.

9. Vegeu-ne la biografia elaborada per Cortés (2002).

10. La versió espanyola de l'obra de C. H. Grandgent, *Introducción al latín vulgar*, es publicà a Madrid el 1928 —distribuïda, però, a mitjan 1929— com el volum IX de la col·lecció de la Revista de Filología Española, fundada per Menéndez Pidal el 1914. Hi figurava Grandgent com a autor amb la indicació: «Traducción del inglés, adicionada por el autor, corregida y aumentada con notas, prólogo y una antología por Francisco de B. Moll». Entre altres novetats que milloraven l'original, a part de l'antologia de textos, hi figuraven dues làmines al final del llibre que corresponien a sengles mapes, deguts a la mà traçada del traductor. Per a més informació, vegeu la correspondència completa Grandgent-Moll, inclosa al treball esmentat (Julià-Muné, 2007).

11. El 1933 havia reprès la publicació del *Bolletí*. D'altra banda, la informació biogràfica de Moll es pot trobar, entre d'altres obres, a la seva autobiografia (vol. I, 1970; vol. II, 1975), reproduïda a les *OC* (vol. I, 2003).

12. La condició de col·laborador —un grau més que el de becari— s'atorga a tots els participants en les enquestes. Els enquestadors de l'*ALPI* solien actuar per parelles: el californià Aurelio M. Espinosa (júnior) i l'asturià Lorenzo Rodríguez Castellano per a l'àrea castellana —feia dos anys que hi treballaven—; el gallec Anibal Otero i el portuguès Rodrigo de Sá Nogueira —substituint per Armando Nobre de Gusmão— per a la galaicoportuguesa, i, com hem vist, Manuel Sanchis Guarner i Francesc de B. Moll per als territoris catalanoparlants. Sovint, però, segons les necessitats, hi haurà canvis de parella per explorar zones de l'àrea castellana: Sanchis Guarner amb Rodríguez Castellano i Espinosa amb Otero.

De fet, els contactes d'aquell centre amb representants de la filologia catalana es remunta als primers anys de la seva existència, com demostra la relació epistolar entre Alcover i Menéndez Pidal, que data de principis de segle. Després s'hi relacionaren altres lingüistes com Barnils, Gili Gaya —emmarcat més aviat en l'àrea hispànica—, Coromines i Aramon, entre d'altres. Pere Barnils (1882-1933), quan treballava a les Oficines lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans havia fet la coneixença d'Américo Castro (1885-1972) i Tomás Navarro Tomás en visitar el centre el novembre de 1914. El lleidatà Samuel Gili Gaya (1892—1976), membre de l'escola pidaliana, col·laborava amb el CEH des de 1920 i més endavant Joan Coromines (1905—1997), després d'ampliar els estudis de lingüística amb diversos romanistes europeus, es doctoraria a Madrid amb Menéndez Pidal amb una tesi sobre l'aranès.

El 1962 de l'ambiciós projecte estroncat per les circumstàncies històriques es publicà el primer i darrer volum: el que recollia les dades fonètiques. El març d'aquell any l'editorial Seix Barral n'enllestí definitivament l'edició dels mapes per compte de l'Institut de Filologia i el servei de publicacions del CSIC (Pedrazuela, 2005: 289-290)¹³.

3. L'EPISTOLARI FAMILIAR: CRITERIS DE SELECCIÓ I D'EDICIÓ

Per facilitar-ne la consulta s'enumeren i s'hi indica la naturalesa de l'escrit (TP: targeta postal, quan escau) i la data, que en general hi figura explícitament. L'epistolari comprèn 18 missives de Moll a la seva esposa, Francisca Marquès, escrites des de Madrid i altres localitats entre el 5 d'abril i el 13 de juliol de 1934. Les nou primeres daten de l'abril de 1934, mentre Moll es formà al CEH de Madrid, i les altres nou foren trameses des de diferents indrets, la majoria des del Pirineu lleidatà estant, durant els mesos d'abril, juny i juliol de 1934. La catorzena n'agrupa dues de fet (14 i 14 bis), que es trameteren conjuntament i sense separació física.

S'hi ha respectat escrupolosament l'expressió originària i només esporàdicament, quan podia afectar la claredat del text o posar en dubte l'autoria de l'errada, s'ha indicat explícitament per mitjà de [*sic*] o bé amb addicions [] i supressions (). La resta d'indicacions, s'assenyalen en nota. Tots els originals són manuscrits.

4. LA RELACIÓ EPISTOLAR DE FRANCESC DE B. MOLL A LA SEVA ESPOSA, FRANCISCA MARQUÈS

(Madrid/Lagartera/Barcelona/Pirineu > Palma de Mallorca; 5-IV-1934 → 13-VII-1934)

1.

[5-IV-1934]

Madrid, 5 Abril 1934.¹⁴

Estimada Francisca:

Tot va bé fins ara. Supòs que voltros també trempau.

Vaig tenir molt bon viatge. Dins es vapor vaig fer tertúlia fins a mitja nit amb En

13. Sanchis Guarner en fou el corrector, segons la missiva adreçada a Rafael de Balbín, datada a Barcelona el 24 de març de 1962. Balbín, catedràtic de la Universitat de Madrid, havia coordinat, sota la supervisió de Menéndez Pidal, els últims treballs de l'*ALPI*.

14. Moll arriba a Madrid després de Setmana Santa, amb tres mesos de retard respecte al que havia acordat amb Navarro, a causa de la malaltia i la convalescència de la seva muller, que havia contret les

Mascaró,¹⁵ Na Margot, sa seua amiga jueua (més lletja que el pecat), un professor alemany de s'Universitat de Buenos Aires i es president des Centro Alemany de cultura de Barcelona. Ja veus que tot eren *intellectuals*, és a dir, tocats del bolet.

Vam arribar a Barcelona a les sis. Vaig berenar a Can Mayoral, i cap a s'estació s'és dit! Sempre en taxi, com se suposa, perquè es maletot no hi ha qui l'aguanti. Es viatge en tren també va anar bé. Vaig tenir per companys tres catalans, que un és tenedor de llibres i ha estat tenedor de s'Hotel Formentor, i els altres dos eren pare i fill, son pare catedràtic de Electrotècnia a s'Escola d'enginyers de Barcelona, i es fill catedràtic de Química a s'Universitat de Salamanca. Tots dos molt simpàtics: es jove va rallar poc, perquè estava molt trist; fa un mes que és viudo, amb tres infants; es veí estava més comunicatiu, i vam xerrar molt, perquè va esser catedràtic de Mahó i coneix molta gent de Menorca i de Mallorca. Així vaig estar bastant entretingut, perquè creu que 14 hores de tren són males de passar, si un no té colcú amb qui entretenir-se.

A Madrid vaig pendre un taxi qui em va dur an es carrer de Preciados, i me vaig presentar a sa «Pensión Cristóbal»; vaig pendre un bany, que el ben necessitava, vaig sopar i vaig anar a's llit, i creu que he dormit de gust. Sa pensió és molt neta i sa teca és bona i abundant.

Avui dematí he treballat a sa biblioteca des Centro de Estudios Históricos i he tingut sa primera entrevista amb el Sr. Capicúa.¹⁶ Hem quedat que avui decapvespre a les quatre començarem sa feina amb En Sanchis Guarner. En Navarro troba que sí, que dins aquest mes podré quedar entès del tot amb ells, i té idea de que antes de venir a Mallorca ja facem una excursió a un o dos pobles de València, amb En Navarro mateix, perquè ell dirigesqui aquet primer treball i se convenci de que tot sortirà bé.

Me pots escriure a Medinaceli, 4 (Centro de E.H.), en lloc d'escriure'm a sa pensió.

febres de Malta. A finals de gener comunica al professor del CEH (c. del 23-I-1934) que trigarà uns mesos a desplaçar-se a la capital i li demana instruccions i informació sobre el pla de l'obra i el mètode de treball per avançar feina. També li fa avinent que disposa d'una extensa bibliografia sobre lingüística romànica i que pot anar documentant-se en geografia lingüística. I li fa saber que amb un mes d'estada n'hi haurà prou per posar-se al dia. Navarro li contesta que cal sobretot «establecer el criterio, y más que nada, la práctica acústica, para que sus observaciones y transcripciones fonéticas se acomoden al trabajo de los demás colaboradores». En realitat eren pràctiques de percepció-transcripció («ear-training», en terminologia anglosaxona). Una de les dèries de Navarro era diferenciar al màxim els diferents matisos discriminables del continuum vocàlic de [i>a>u]. S'aprofitaria, amb molt rendiment, la variació vocàlica del dialecte menorquí de Moll a l'hora de fer les primeres pràctiques de transcripció. El nouvingut illenc ja tenia el seu propi sistema (Moll, 1925), però ara s'havia d'aplicar el del CEH (Menéndez Pidal, 1915).

15. El mallorquí Joan Mascaró i Fornés (1897-1987) era un gran amic de Moll. Format a Cambridge en literatura anglesa i llengües orientals, aleshores era professor d'anglès a l'Institut Escola i de sànscrit a la Universitat de Barcelona. Aquells anys ajudava Moll en els seus intents d'aconseguir finançament per al *Diccionari*, tant a Barcelona amb l'IEC, com a Madrid amb el ministre d'Instrucció Pública de torn. Retornaria sovint a Cambridge i hi residiria des del 1939.

16. Així és com es referia Moll de tant en tant a Tomás Navarro Tomás (TNT), que s'havia fet mereixedor d'algun altre motiu per part dels seus deixebles, com ara el de «Poncio», amb què el designava Sanchis Guarner.

Esper notícies vostres, i proves.¹⁷ Que no badin amb ses Illes d'Or,¹⁸ que ha d'estar publicat antes de sa festa des Llibre.

He escrit an el P. Calveras¹⁹ que t'envii es doblers que m'ha de pagar. Són més de 300 pessetes.

Si rebeu es paper de fil de Na Verger, que comencin tot d'una a compondre i li enviïn ses proves a ella: Biblioteca de l'Ajuntament. Terrassa.

Comandacions a tothom, i abraços des teu

Borja

2

[8-IV-1934]

Madrid, 8 abril 1934.

Estimada Francisca:

T'escric depressa depressa, perquè ja passen de les tres, i a les 3 i 1/2 he d'esser amb En Sanchis Guarnier a visitar un altre valencià de lletres: En Mateu i Llopis,²⁰ autor d'aquell llibre «El País Valencià».

Ahir vaig rebre ses proves i te les vaig remetre. Hi havia algunes errades, però no gaire importants. Se veu que hi ha bona correctora. Sa nota sobre En Penya, l'he d'escriure de bell nou, i serà molt moderada a fi que no es pugui queixar.

D'ara endavant, convé que me dirigesquis sa correspondència a sa Pensión Cristóbal: Preciados, 4. En es Centro d'E.H. me ve més malament replegar-la de bona hora.

Tot va bé, per ara. Només feim feina es capvespres, de les 4 fins a les 9. Es matins els

17. Moll aleshores comptava amb la col·laboració imprescindible de la seva muller per gestionar l'empresa editorial —la impremta heretada d'Alcover, que mantingué, en un altre local llogat, fins el 1947— i dur-li els comptes, sobretot quan ell era absent de l'illa (v. la carta 9). Un cop la família esdevingué nombrosa, na Francisca se n'hagué de desentendre.

18. Havia difós el projecte de la Biblioteca «Illes d'Or» a la tardor de 1933 per anar, com a editor, més enllà del *Diccionari*, el *Bolletí* i les *Rondaies*, i així augmentar significativament la massa potencial de lectors amb llibres assequibles, per bé que d'escassa rendibilitat editorial.

19. El jesuïta Josep Calveras i Santacana (1890-1964), autor de *La reconstrucció del llenguatge literari català* (1925) i que des de 1927 era secretari —de fet, director efectiu— de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura —adscriu a la Biblioteca Balmes—, un centre d'estudis que volia competir amb l'IEC. Havia convidat Moll a participar en el seu *Anuari* (AORLL) des de 1928 amb treballs que contribuïssin a elaborar la llengua literària partint del seu ús real i, per tant, de la seva variació dialectal, rebutjant els plantejaments apriorístics. Per a més informació sobre l'obra calverasiana, vegeu Iglésias (2004).

20. Felip Mateu i Llopis (1901-1998) des de feia un parell d'anys era el responsable de la secció numismàtica del Museu Arqueològic Nacional de Madrid. Fins aleshores havia publicat diversos treballs de numismàtica sobre l'època de les Germanies (1928), de Ferran el Catòlic (1930) i del rei-arxiduc Carles (1932). El 1940 fou nomenat director de la rebatejada Biblioteca de Catalunya, ara coneguda com a Biblioteca Central, càrrec que ocupà fins el 1972. El 1943 ingressà en l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i dos anys després ho féu en el Centre de Cultura Valenciana. També el 1943 obtingué la càtedra de paleografia i diplomàtica de la Universitat d'Oviedo i posteriorment es traslladà a la Universitat de València i a la de Barcelona.

dedic a pendre notes de llibres i revistes que m'interessen, a traduir allò d'En Kuen²¹ i a s'estudi dels sufixos. Demà començaré a anar a sa Biblioteca Nacional, ont hi ha un manuscrit català antic molt important, i faig comptes de copiar-lo per fer-ne un llibre, i el publicarem a s'Oficina Romànica, o a l'Institut.

Avui dematí amb En Sanchis i un altre company hem anat a veure museus de pintures. Hi ha coses precioses de ver.

Tots els companys de s'Atlas són molt simpàtics, més joves que jo, i bons pitots. En Sanchis té 22 anys. Però no el podré dur dins sa maleta, perquè és més gros que jo. Jo duia s'idea que era molt petit, però és que el confonia amb un altre camarada qui no fa sa mida d'un ca assegut.

Esper carta teua i força proves. Si reps cap carta interessant, supòs que me l'enviaràs o me diràs es contingut.

Convindrà que m'enviis sa nota des *Debe i Haber* de sa Librería Internacional de Roma i de sa Libr. Victoriano Suárez. Estan apuntades en es Major. Amb aquesta nota podré fer sa liquidació amb ells, ja que som aquí.

Memòries a s'àvia, an En Domingo, porters, Juan, etc., etc. Besades a ses fietes i un abraç des teu

Borja

3

[10-IV-1934]

Madrid, 10 abril 1934.

Estimada Francisca:

Vaig rebre sa teua carta i proves ahir decapvespre, però es vespre va ploure molt i em va fer vessa anar an es Palau de Comunicacions perquè ses proves agafassin es vapor d'avui. Per això envii aquesta carta per correu aeri, i supòs que la rebràs demà mateix.

M'alegr molt que estigieu bons, i de s'infant nou no hem de dir més que: «per bé vengui!» No porem dir mal de ses que tenim, i si Déu vol també aquest altre serà motiu d'alegria.²² Açò sí: cuida't molt. Pren vi sec, que ja saps que t'anava molt bé; no deixis es Ruamba i s'Hemostyl, o pren altres reconstituents que creguis millors. No te planguis res: tot lo que gastem en coses així serà salut teua i de s'infant.

Veig que ets una bona directora d'impemta. No me dius si Na Verger ha enviats els clichés de sa tricromia; supòs que no. Tot d'una que acabin ses Illes d'Or, s'han de posar a lo de Na Verger. T'envii adjunta sa nota de preus de s'Estadística Parroquial. Vas fer bé de fer anar envant es vocabulari de ses Rondaies; és una bona solució per donar feina a sa màquina amb poc esforç des qui componen.

21. Heinrich Kuen (1899-1989) era un romanista austríac, especialista en geografia lingüística i professor aleshores a la ciutat bavaresa d'Erlangen. Havia elaborat una monografia, malauradament incompleta, sobre el català alguerès, que Moll estava traduint de l'alemany al castellà i que es publicaria a l'*Anuari de l'Oficina Romànica* amb el títol «El catalán de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana» (AORLL, 1932-34).

22. Es tracta del tercer embaràs, després dels de l'Aina (Annita) i la Francisca (Cisqueta). Cap a la fi d'any naixerà el primer dels mascles: en Josep.

Escric una postal an En Coromines i li dic que estic d'acord amb lo que diu;²³ només m'interessa tenir un exemplar de s'opuscle per s'Exposició. També hauries de preparar un autògraf del Sr. Alcover, per figurar a s'Exposició. No ha d'esser una carta d'ell, sinó un full d'original literari ont hi hagi sa seua firma. Damunt es ropero hi ha un feix de quartilles fermat, que és s'original de ses «Questions de llengua i literatura»,²⁴ i supòs que a sa darrera quartilla anirà firmat; ho mires, i si va firmat podrà servir per s'Exposició. He escrit an En Pons Marquès per altra cosa i li dic que poden enviar a cercar s'autògraf i es meus opuscles. Si també demanen Rondaias o altres llibres que tinguem en existència, deixa'ls-hi també. Convé que te facin un rebut dels llibres que se'n duguin.

T'envii una foto. M'he hagut de retratar per obtenir es «carnet de lector», que és necessari per poder llegir a sa Biblioteca Nacional.²⁵

Seguim treballant es capvespres amb En Navarro, En Sanchis i N'Otero (aquest és gallego).²⁶ Ara anam omplint es qüestionari de fonètica menorquina segons sa meua pronúncia. Anam molt poc a poc, perquè feim ses transcripcions molt complicades i En Navarro mos les explica i noltros les hi discutim sempre que tenim dubtes. És es gran sistema d'ensenyança moderna, en què els deixebles tenen dret a dir-hi sa seua i són com a companys des mestre, i fins li esmenen la plana.

23. Joan Coromines li havia fet saber per carta del 4 d'abril d'aquell any que l'article de Moll titulat «Vocabulari [tècnic] dels molins de vent de les Balears» sortiria en el volum de 1933 del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, que Cormines dirigia a l'IEC per delegació de Pompeu Fabra des de 1931, i que no es difondria, doncs, fins força més endavant. Per aquest motiu no quedaria bé que es posés en circulació la tirada a part. Malgrat tot, Coromines li diu que la Secció [Filològica] «no veu inconvenient a deixar figurar un exemplar del seu treball en l'Exposició del Llibre Mallorquí» (Ferrer & Pujadas, 2000: 73). De fet aquell treball de Moll, profusament il·lustrat per la seva mà experta, que havia guanyat un premi de l'IEC, es publicaria en el número de 1934 (v. Moll, 1934b). Vegeu també la nota 33.

24. L'article que acabà tenint 350 pàgines en resposta al de Ramón Menéndez Pidal publicat a *El Imparcial* de Madrid el 15 de desembre de 1902 i titulat «Cataluña bilingüe», on el filòleg hispànic assegurava que el català no era gaire més que una varietat del castellà i sense gramàtica pròpia. La preparació d'aquella extensa resposta representà la primera etapa de la formació lingüística autodidàctica d'Alcover, després de la introducció que n'havia rebut del seu mestre Tomàs Forteza uns anys abans. Ocupà un volum sencer (Alcover, 1903) del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, que editava el lingüista manacorí des del 1901.

25. Tingué problemes per aconseguir el carnet de lector pel fet de no tenir estudis secundaris oficials (v. la n. 32).

26. Aníbal Otero era un estudiant galleg de Filosofia i Lletres que recollia dades per a l'ALPI per Galícia i Portugal i protagonitzaria un dels episodis més esfereïdors i kafkians causats per la Guerra Civil en el món de les lletres. A l'agost de 1936 Otero fou detingut mentre feia enquestes al nord de Portugal —i cedit a les autoritats franquistes— en confondre'l amb un espia —pels quaderns de transcripcions fonètiques— pagat per la República —pels cèntims de les dietes del CEH— i consegüentment condemnat a mort en judici sumaríssim. A l'últim moment se salvà de la pena per haver-se pogut demostrar quina era la seva autèntica missió. Al capdavant no fou més que un cas de confusió similar al d'altres enquestadors dialectològics —pel Pirineu català a principis de segle— o estudiosos d'una professió d'alt risc, com sembla que és la fonètica, en el cas de professors d'aquesta matèria detinguts pel contraespionatge britànic com a espies a favor del règim nazi en el Londres de la Segona Guerra Mundial. Per a Otero, però, en comportà l'ensorrament físic i psíquic, i professional, és clar. Un cop alliberat després de la guerra, abandonà la filologia i es dedicà a la bucòlica pagesia.

Diumenge decapvespre vam fer una xerrada amb En Mateu i Llopis i sa seua dona; són molt simpàtics. Tenen una fieta qui té onze mesos, molt vivetona. Llavò vaig anar amb En Sanchis a passejar per ses afores.

A sa Pensión Cristóbal estic molt bé. Cobren 12 pessetes.

Els companys de s'Atlas, tots bona gent, bromistes i simpaticots.

Ja diràs coses. Esper bones notícies de tots. Comandacions a s'àvia, Domingo, porters, Juan, etc., besades a ses fietes i a tu des teu

Borja

4

[12-IV-1934]

Madrid, 12 Abril 1934.

Molt estimada Francisca:

Ahir decapvespre a les cinc i mitja te vaig posar un telegrama qui deia: «Podéis tirar Illes sin mandarme pruebas. Para asegurar, enséñalas a Colom».²⁷ Supòs que el vas rebre de bona hora, ahir mateix; però te repetesc lo que te deia, per si fos que no l'haguessis rebut.

Així mateix du molta frissera En Pons, i és ben bo de fer enfadar!

Sobre es paquets d'Illes d'Or, n'hem de fer dos si es total passa de 4 kilos; ara si no passa de 4 kilos, basta fer-ne un per cada destinatari. Ja ho diràs an En Juan.

Es preu de 900 fulles parroquials pot esser 44 pts.

Com més prest millor, envie'm dos exemplars bons de tom I i un de tots es fascicles de tom II des Diccionari. Es toms, trie'ls que tenguin es llom ben redonet i fort. Estan embolicats damunt sa calaixera ont hi ha ses obres de Ramon Llull. Ara començ a fer gestions a favor des Diccionari,²⁸ i segurament hauré de presentar tot lo publicat. Ara pens que basta que me n'enviis un exemplar. Si n'he mester més, ja te telegrafiaré; no és probable. Es tom I ha d'anar tot sol dins un paquet, i es fascicles dins un altre, perquè tot junt pesaria més de 4 kilos. Es franqueig és de 0'70 es tom i 0'60 es fascicles, certificat «sin derecho a indemnización».

Anam fent via en es nostros treballs amb el Sr. Navarro. És un homo molt fi i atent. Faré tot lo possible perquè partiguem de Madrid antes de fi de mes, perquè hem de recórrer dos o tres pobles valencians i això suposa sis o set dies de viatge, i jo voldria esser a Palma ben a sa primeria de maig. Madrid m'agrada molt, però sempre tenc es nirvis de punta pensant en s'impremta i en ses altres coses que tenim en marxa a Palma. Per altra banda, fris molt de veure-vos. Ja me diràs com estàs de salut, com pren s'estat interessant i si te cuides prou de pendre reconstituents.

27. El poeta Guillem Colom, veí de la impremta.

28. Eren els primers intents per aconseguir una subvenció després de la mort d'Alcover. Per començar mitjançant l'amic Miguel Artigas, que li prometé intercedir prop del ministre d'Instrucció Pública Salvador de Madariaga i posteriorment des del CEH amb l'ajuda de Menéndez Pidal, Américo Castro i Navarro Tomás. Poc després Madariaga fou substituït i calgué tractar amb el subsecretari del nou ministre Villalobos.

Escric a Na Canalias²⁹ donant-li es pressupost.

Sa carta que te vaig enviar dia 10, me pensava que podria anar en aeroplà, però no va poder esser perquè s'avion parteix a les 8 i mitja des matí i no hi vaig esser a temps.

Comandacions a s'àvia, Domingo, porters, Juan, etc. Besades a ses fietes i a tu, des teu

Borja

Es full des Diccionari el podran tirar sense enviar-me proves compaginades. Però tu corregí-les bé. Fixa't en sa paginació, que vengui bé, i en ses paraules que encapçalaràn cada columna, i en ses inscripcions de davall els gravats.

5

[15-IV-1934]

Madrid, 15 Abril 1934.

Molt estimada Francisca:

Acab de rebre sa teua carta, que veig que du fetxa de dia 11, de manera que ha estat 4 dies per venir. Te torn ses proves corregides, i no tenc res que dir de sa correctora sinó que ha fet mil i cincents. Ahir degueres rebre carta meua, i despuesahir un telegrama qui te deia que canviaria de pensió i que m'enviassis sa correspondència a Medinaceli, 4. És que aquesta Pensión Cristóbal resulta molt cara, devés 13'20 ptes. diàries, i demà matí me mudaré a una altra qui només val 9 ptes. i té sa vantatge d'estar ben a's costat de sa Biblioteca Nacional (on faig feina es matins) i bastant prop des Centro d'E.H., on pas es capvespres. M'he resolt a mudar de pensió en vista de lo que me diuen els companys, que es Centro no està avesat a pagar preus gaire alts per estància a Madrid, sinó els preus corrents entre estudiants, que són de 5 a 8 ptes. Antes de mudar-me he anat a veure sa pensió nova i m'ha agradat; crec que estaré tan bé com a can Cristóbal, només que no hi haurà tan de lujo ni es recàrrec que suposa estar en es punt més cèntric de Madrid.

Aquests dies (dissabte, avui i dilluns) hi ha festes aquí per s'aniversari de sa República. Però noltros així mateix no perdem es temps, sinó que anam a ca'l Sr. Navarro a fer feina tot es capvespre, a fi de guanyar temps i acabar prest. Ara acab de dinar; són les 3 menos quart, i d'aquí a 5 minuts hem de partir amb es Metro cap a can Navarro. Per assò no t'escric més llarg; però demà qui tindrè tot es matí desocupat te contaré moltes coses.

M'has d'enviar tot d'una aquella declaració³⁰ firmada des filòlegs a favor des Diccionari. Estàn dins es calaix de sa meua taula, crec que bastant avall des munt de cartes que

29. Anna Canalias, poetessa i catedràtica de l'Escola Normal de Palma, que compartí amb Moll l'aprenentatge de l'àrab. El jove lingüista el necessitava per al *Diccionari*, atès que Alcover el desco-neixia.

30. La «Declaració colectiva» que havien signat l'any abans disset filòlegs internacionals, professors de filologia romànica d'universitats europees, començant per Menéndez Pidal, per avalar la formació científica de Moll, el valor científic del *Diccionari* i la necessitat del suport financer de les altes corporacions de cultura catalanes. Se'n pot trobar el text íntegre a Moll (1970: 284).

hi ha. Basta que me n'enviïs un exemplar. Esteim gestionant una subvenció de 12,000 pesetes. En Menéndez Pidal me presentarà an es Ministre d'Instrucció Pública, i és molt possible que consequesqui colque cosa.

Repetesc que demà et tornaré escriure i te contestaré a tota sa teua carta.

Comandacions a tothom, i abraços des teu

Borja

6

[16-IV-1934]

Madrid, 16 Abril 1934

Molt estimada Francisca:

Ahir te vaig prometre que avui te tornaria escriure més llarg, i ho vui complir. Pots estar ben segura que no m'olvid des feix que tenc a Palma, com tu dius. Sempre hi pens, i voldria porer fer una volada cada dia per veure-vos i alleujar-te de feina i de malestar. Molt de greu me sap de ses molèsties des teu estat, i esper que no seran de molta durada. M'alegr que hagus augmentat de pes, i te torn recomanar que no te planguis res que sigui bo per reforçar-te.

Van bastant bé ses notes de N'Annita.³¹

Del Sr. Navarro no te puc contar més que alabances, perque té un gènit molt agradable i se veu que mus aprecia molt a tots es qui esteim a ses seues ordes. Dijous va esser festa, i dissabte, diumenge i avui també; per assò es Centro d'E.H. ha estat tancat tots aquests dies. Per aprofitar es temps, hem anat a treballar a cal Sr. Navarro, i cada dia com acabam sa feina mus convida de dulces i licor i feim una xerrada molt agradable amb ell. Avui decapvespre en acabar sa feina sentirem un concert d'un bon guiterrista qui ha d'anar a tocar a can Navarro qui és amic seu, i és segur que passarem beguda.

Vaig haver de visitar es Director de sa Biblioteca Nacional, Sr. Artigas,³² i me va demanar de s'estat econòmic des Diccionari; jo li vaig explicar la cosa, i s'hi va interessar tant, que va pendre nota de tot i va dir que hu contaria an es Ministre d'Instrucció Pública perquè es Govern me doni sa subvenció necessària. Es Ministre és amic d'En Mascaró, i jo totduna vaig escriure an En Mascaró demanant-li que ho recomanàs an es Ministre; és segur que en aquestes hores ja hu ha recomanat. Llavò vaig exposar es cas an el Sr. Navarro, qui s'hi va interessar moltíssim i totduna en va rallar amb En Menéndez Pidal i van resoldre presentar-me an es Ministre i recomanar-ho molt fort. Supòs que aquesta setmana m'hi presentaran, i s'impressió que tenen tots és que consequrem colque cosa.

Despusahir vaig veure sa cabalgata de ses Regions, composta de quinze o setze carrosses; n'hi havia de molt pulides. Sa de ses Balears representava ses Coves des Drach y [*sic*] un tros des castell de Bellver, i duya molts de pagesos i pageses vestits a l'antiga. Ahir dematí vaig anar amb En Sanchis i N'Otero (es company gallego) a veure es balls regionals, qui van durar de les 10 a la una i van esser una cosa pulidíssima. Hi va assistir

31. Aina Moll Marquès, la primogènita, que havia nascut el 14 d'agost de 1930.

32. Moll el conegué en haver-hi de recórrer pel seu càrrec quan al col·laborador illenc del CEH li negaren la targeta de lector d'aquella Biblioteca pel fet de no haver cursat el batxillerat oficial.

N'Alcalá Zamora, En Lerroux i alguns ministres. Avui hi ha gran revista de tropes i focs artificials, però no hi niré.

Bé, ¿i com esteim de doblers? Supòs que no tens sa caixa gaire plena. D'aquí a uns quants dies escriuré an En Pons que dia 30, si jo no he vingut (qui és lo més probable), te pagui a tu ses 2000 pessetes i tu li daràs es recibo que està dins sa capsa de vidre, firmat meu. Per altra banda, si te curtegen es doblers per acabar de passar es mes, envia-m'ho a dir i jo escriuria a D. Juan Quetglas que te pagui part des llibre de ses monges.

No me dius res de si ja heu entregat aquest llibre ni de qui fa ses tapes. Supòs que en Domingo s'haurà entès amb D. Juan Quetglas sobre aquest punt.

¿El P. Calveras no t'ha enviat res?

Es clima de Madrid és de lo més variable. Es primers vuit dies que he passats aquí va ploure cada dia, i a estones feia un fred ben fort i a estones no en feia gaire. Ara fa quatre dies que s'ha posat a fer sol fort, i és com si estiguem en es juny. Ahir en es balls regionals, que eren dins sa Plaça de l'Armería des Palau Nacional, vaig aplegar una soleiada per sa cara i pes coll, casi tan forta com sa de s'istiu passat a ses Illetes. Però ja saps que pes cap i cara no me fa mal.

Encara no tenim resolt es dia que hem de partir d'excursió cap a València. Procuraré que sigui prest, però per altra part me convé donar antes totes ses passes per conseguir sa subvenció. Vam si serà d'aquesta!

Comandacions a s'àvia, an En Domingo, an es porters, Juan i Damiana, etc.; besades a ses fietes i a tu, des teu

Borja

M'hauries d'enviar sa llista des corresponsals de «Les Illes d'Or» (aquells qui vaig deixar es seus sobres escrits) i jo podré escriure ses cartes que has d'incloure dins cada sobre per enviar-lis es primer volum.

7

[17-IV-1934]

Madrid, 17 Abril 1934

Molt estimada Francisca:

Acab de rebre sa teua carta de dia 13. No he tingut temps de revisar es fui de Les Illes d'Or, però supòs que no hi haurà errades grosses.

Sobre es canvi de pensió ja t'he escrit despusahir. Ara només t'afegiré que ahir me vaig mudar a sa pensió Recoletos, però no he pogut dormir de xinxes, i per assò avui me torn mudar. No és que n'hagi aplegada cap, sinó que an es primer pic que m'he sentit m'he aixecat i m'he assegut a una cadira. Avui dematí he llegit els anuncis de cases d'huéspedes que duen es diaris, i después d'anar-ne a veure dues qui no m'han agradat n'he trobat una de preciosa, una casa de senyors qui han vingut a menos, amb una gran netedat i vertader lujo, ¡per 6 pessetes! Assò sí, hi hauré d'afegir sa propina de sa criada, i llavò es gastos de tranvia perque està mitja hora enfora, o més, des Centro. Te dic que és una casa magnífica.

Conforme amb sa cartulina que m'envies per Na Verger. Encara que ella no hagi enviat res, totduna que sigui possible posau-vos a compondre es seu llibret i li envies ses proves a ella.

Supòs que has rebut ja sa nota d'En Penya.

Es nos sueltos des Bolletí, tom XV, si són de 16 pàgines valen 0'25 pels subscriptors i 0'50 pels no subscriptors; si són de 32 págs., valen el doble. En Frontera és subscriptor de tot lo meu.

Es giros de Barcelona són del P. Calveras. Ell m'ha escrit i m'ho diu.

De ses Illes d'Or pots enviar p'En Juan dos exemplars corrents i un de fil a cada llibreria. A can Guasp, 10 exemplars corrents. Quedau ben clars en sos preus de venta, que són 4 ptes. es corrent i 6 ptes. es de fil. Convendria que fessis factura per cada llibreria, detallant es dos preus, encara que ses llibrereries facin «vale». Es descompte o comissió és es 20 %.

A ses cobertes des tom I de Rondayes, pose-hi amb s'impremteta: *Preu, 2'50*. A ses dels altres toms posa-hi: *Recàrrec 25 per 100*.

Es concert d'ahir a cal Sr. Navarro va anar bé. Es concurrents érem quatre col·laboradors de s'Atlas, dos músics des Centro d'E. H., En Navarro, sa senyora i ses dues filles. Hi va haver un bon vi sec i dulces.

Moltes comandacions a s'àvia, Domingo, porters, Juan, Damiana, Sr. Rotger, etc., besades a ses fietes i a tu des teu

Borja

8

[20-IV-1934]

Madrid, 20 Abril 1934

Molt estimada Francisca:

He rebut es paquets des Diccionari, sa teua carta i sa declaració des filòlegs. En Mascaró m'escriu que ja ha recomanat es Diccionari an es Ministre.

Trob que no me vaig explicar bé sobre es pagar més a menos de pensió: veig que te penses que jo hi hauré d'afegir doblers, i no és assò; jo no he de pagar cap cèntim de sa meua butxaca. Es mudar-me no ha estat perquè es Centro no estigui dispost a pagar-me tots es gastos d'estada, sinó porque no es pensassin que volia esser més senyor que ets altres, essent que tots paguen de 5 a 8 ptes. Si no hagués trobat una pensió barata i decent, hauria tornat a sa que vaig estar primer, i es Centro m'ho hauria pagat; però essent que he trobat casa millor per la mitat de preu, convenia que me mudàs, per ells i per jo.

Llavò hi ha una altra cosa, i és que es Centro no és una casa qui té tants de doblers com vol. Té una gran subvenció des Govern, però l'ha de mester tota i encara no li basta per totes ses empreses que du entre mans. I no és que es caps grossos cobrin uns grans sous, com mos pensàvem. El Sr. Capicua, qui és es principal de la casa después d'en Menéndez Pidal, cobra total 70 duros cada mes; i segons diuen, En Menéndez Pidal cobra poca cosa més de 80 duros. ¿Eh, que ses coses vistes de prop són molt diferents de lo que semblen d'enfora?

Te don s'enhonorabona per es seny que has tingut en sa revisió de ses correccions d'En Colom. No'm pensava que fos tan cap d'olla.

Ja me diràs més o menos quina casta de nene convé dur per N'Annita: vestit, despuïat, o com?

A sa casa on estic hostatjat me tracten molt bé. Som s'únic extern qui hi menja; a dormir en ve un altre. Ets amos de la casa són un matrimoni jove amb dues fietes i un fiet; sa majoreta té 4 anys, i es fiet, qui és es petit, ja en té dos. Mira si van augmentar depressa!

Moltes comandacions a tota sa família, an els porters i altres amics; besades a tu i ses fietes,

Des teu

Borja

9

[23-IV-1934]

Madrid, 23 Abril 1934

Molt estimada Francisca:

Acab de rebre sa teua carta de dia 20. Estic ben content des premi de l'Institut,³³ i més veient que fan sa festa demà mateix, i així no tenc cap compromís d'anar-hi, per falta de temps. Ja el recolliré en passar per Barcelona, de tornada a Mallorca, o bé encarregaré an En Mascaró que el reculli, com va fer l'any passat.

Sobre es repartiment de cunyes i imposicions, té raó En Juan, que además de lo necessari pes motlo corrent des Diccionari se quedi En Pons amb la mitat des sobrant, més o menos.

Veig que ses Illes d'Or estan llestes, i que sa correcció de proves ha anat bé. Lo que hi ha, que sa meua idea era que a sa portada es títol i es dibuix anassin de vermell, com a ses cobertes; però paciència, serà una altra vegada! Veig que sa darrera comèdia acaba justament a sa darrera plana des full. ¿Que no hi heu afegit 4 planes en blanc? Si no les hi heu afegides, afegiu-lis an els exemplars que encara no estiguin cosits, perque faria molt pobre, sobre tot a s'edició de fil.

En començar a repartir es llibre d'Illes d'Or, pensa a enviar-ne 50 exemplars paper corrent a D. Toni Penya: Moliners, 12. Assò, a més de s'exemplar de sa seua subscripció.

Supòs que no heu duit exemplars a ses llibreries antes de repartir an els subscriptors. Es meu interés perquè estigués llest es dia de sa festa des Llibre no era tant per lo que poguessin vendre ses llibreries com per lo de s'Exposició. Els exemplars que m'has d'enviar a mi, envia-me'ls prest perquè trob que no estaré gaire dies a tornar a Palma.

Com pots pensar, es meu aprenentatge per fer s'Atlas ja està acabat. En Navarro està contentíssim de jo i demostra tenir més fe en ses meues transcripcions fonètiques que en ses dels altres qui fa estona que hi treballen. Sa seua idea era que a fi de mes anàssim amb ell a dos o tres pobles valencians per fer ses primeres pràctiques definitives; però com que

33. Moll havia estat guardonat per segon cop amb un premi de l'IEC. Ara pel seu *Vocabulari popular de l'art de la construcció*, que es publicaria l'any següent al *Bulletí de Dialectologia Catalana* (v. Moll, 1935). Vegeu la nota 23.

esteim prop de final de curs, i ell és professor de s'Universitat, li ve malament perdre una setmana de classes, i ha resolt que en lloc de fer ses pràctiques amb ell else facem amb es dos joves qui viatgen per sa part de llengo castellana, qui ja fa dos anys que viatgen i estan ben entrenats. Així idò, demà o demà-passat partirem cap a sa banda de Toledo i farem s'estudi des llenguatge de Talavera i de colque altre poblet de per allà; a principis de la setmana qui ve podrem tornar a Madrid, i si En Navarro no m'entretén gaire, confii que a final de setmana podré venir a Palma.

He escrit an En Pons que te pot dur sa cantitat, dia 30, que la necessites perque dia 1er de maig has de fer un pagament important. Bé, a principis de mes has de pagar es lloguer an es metge Nadal, i llavò els interessos a D. Juan Rotger (437'50 pts.) i li dius que en venir jo pagaré una part des capital, com li vaig prometre. O bé, si no tens ocasió de veure'l, no li paguis ni li diguis res, i ja l'hi pagaré jo, essent que no he d'estar gaire dies a venir.

Sa tirada des llibre de Na Verger és de 300; que n'hi posin uns quants més, no gaire.

Sa tirada des nº 2 d'Illes d'Or ha d'esser: 1,000 corrent, i 200 de fil. Sempre amb uns quants exemplars de més, per lo que es pugui fer malbé.

Vaig tenir llarga entrevista amb En Navarro i En Menéndez Pidal sobre sa manera d'obtenir ajuda pes Diccionari. Sa solució que proposa En M. P. com a més fàcil és que s'Estat se subscrigui per 100 o per 150 exemplars de cada tom, i que hi afigi una cantitat com a suplement per acabar de cobrir es dèficit. Assò darrer és lo més difícil, però sa primera part sembla que la conseguirem, i ja seria una gran cosa, essent que ja tenim casi dos toms a punt d'entregar. Avui n'hem de tornar parlar.³⁴

Per aquí aquesta setmana darrera ha tornat a fer un bon fred, com si fóssim en es febrer.

També hi ha hagut tirs i bombes per llarg, però jo no m'he temut de res, més que per ses converses i diaris. Estic ocupadíssim: de les 9 i mitja fins a les 2, faig feina a sa Biblioteca Nacional; de les 4 fins a les 9, en es Centro. Així és que és mal de fer que m'atropellin.

Res més per avui. Moltes comandacions a s'àvia, an En Domingo, porters, Juan, Damiana, Sr. Rotger, etc.; moltes memòries també a la gent de per Ciutadella; besades a tu i a ses fietes, des teu

Borja

34. Fins i tot es parlà d'incorporar l'obra al CEH, però no arribà a produir-se mai. Tampoc no reeixiren els tractes proposats amb la Generalitat de Catalunya. La primavera anterior Moll havia presentat al conseller de Cultura Ventura Gassol una sol·licitud de subvenció, però la malaurada i efímera revolució del 6 d'octubre a Barcelona, que comportaria la suspensió de l'Estatut d'Autonomia i, amb ell, la del govern de la Generalitat, farien inviablè el projecte. D'altra banda, els intents de Moll d'aconseguir ajut de l'Academia Española, un cop ell en fou nomenat «Académico Correspondiente» i Navarro Tomás hi hagués ingressat ben entrant el 1936, foren infructuosos.

10
[28-IV-1934]

Lagartera, 28 Abril 1934

Molt estimada Francisca:

T'escric només per dir-te que s'excursió³⁵ va bé. Despuahir i ahir vam estudiar es llenguatge d'un poblet qui se diu Cebolla, i avui i demà estudiarem es de Lagartera. Dilluns En Sanchis i jo tornarem a Madrid. Els altres dos companys són es nortamericà Espinosa³⁶ (un gegant) i s'asturià Rodríguez-Castellano³⁷ (casi un nan). En total, quatre troyanos.

Dimecres decapvespre vaig rebre els exemplars de «Les Illes d'Or». M'agraden molt, i han agradat molt a tots els qui els han vists. Dilluns els duré an es llibreter Suárez, a veure si vol esser corresponsal.

Ja t'avisaré per telegrama des dia que hagi d'anar-me'n de Madrid.³⁸ De passada a Barcelona, prendré part en es dinar de s'Oficina Romànica i cobraré es premi de l'Institut. Crec que no estaré a Can Mayoral, perque sé que s'ha obert una pensió nova a la Rambla Catalunya, amb moltes comoditats, que només val 10 ptes., mentres que a Can Mayoral n'he de pagar 13.

Comandacions a s'àvia i a tota la gent de per aquí; abraços i besades a tu i a ses fietes, des teu

Borja

35. Per a aquest primer treball de camp disposen d'un bon cotxe marca Ford del Ministeri d'Instrucció Pública. Per a la segona excursió, ara per comarques pirinenques, com veurem, no foren tan afortunats, malgrat les seves peticions per aconseguir transport privat. *Nullum novum sub sole*: la Generalitat els donava permisos de mobilitat, però el Ministeri era qui finançava la beca-col·laboració del CEH.

36. Aurelio M(acedonio) Espinosa (júnior) —el pare era professor de lingüística romànica a la Universitat de Stanford (Califòrnia, EUA)— havia estat el primer estudiant postgraduat de l'aula-laboratori de Navarro Tomás que col·laborà plenament en la recollida de dades per a l'ALPI, després que Amado Alonso i Rafael Lapesa, que ja s'interessava més per la història de la llengua espanyola, haguessin declinat l'oferta del fonetista-dialectòleg manxec. Un cop preparats els qüestionaris, Espinosa inicià les enquestes la primavera de 1931 per alguns pobles de Càceres. Aleshores es trobava en ple procés d'elaboració de la tesi doctoral, que de fet havia estat el seu objectiu prioritari en ingressar al CEH.

37. Lorenzo Rodríguez Castellano fou el segon a incorporar-se al projecte, després del curs preparatori, el desembre de 1931. Començà les enquestes amb Espinosa l'any següent i enregistraren 65 indrets. El 1933 s'hi afegí Navarro mateix i feren una expedició dialectològica per Andalusia. Sovint faria parella amb Sanchis Guarner, que s'havia incorporat com a col·laborador aquell any 1933, i tots dos serien els encarregats de visitar Navarro Tomás a la Universitat de Colúmbia a Nova York l'octubre de 1950 per recuperar els materials de l'ALPI que el mestre exiliat custodiava des de 1936.

38. Es passarà el maig i quasi tot el juny a Palma. Aleshores, com veurem, empenirà el treball de camp pel Pirineu lleidatà.

11
[27-VI-1934]

*SITUACIÓN ESPLÉNDIDA
CALEFACCIÓN CENTRAL
AGUA CORRIENTE,
CALIENTE Y FRÍA
HOTEL
INTERNACIONAL
RAMBLA DEL CENTRO, 1 y 3
BARCELONA*

27 Juny 1934.

Molt estimada Francisca:

Tot va molt bé fins ara. He tingut bon viatge; en 2^a, i el contarem com a 1^a. A les sis i mitja ja era dins Barcelona. En Sanchis dormia, però havia donat orde que el cridassin en jo arribar. L'he cridat amb un crit de «Viva Poncio!», s'ha aixecat en pijama per abraçar-me, i s'ha tornat ficar al llit i ha dormit fins a les nou.

Encara no tenim auto. Hem de fer aquest primer viatge en autobusos públics; però amb tota seguretat serà es primer i es darrer que hi farem, perquè En Sanchis dirà an En Navarro que jo no n'hi vui fer cap més si no és amb cotxo propi. El segon viatge el farem probablement en el setembre i part d'octubre. Es viatge que ara feim serà curtet, perquè En Sanchis vol esser a les festes de València antes d'acabar es juriol.

Avui dematí hem passat es temps amb ses presentacions an es Delegat des Govern Espanyol i an es Conseller de Governació de la Generalitat. Avui a les set mos tindran ar-reglats es papers, i demà dematí a les vuit partirem en autobús cap a Pobla de Segur, on arribarem a hora de dinar.

Lo que m'hagis d'enviar des d'ara fins a dia 3, envia-ho a aquesta direcció:

D. Francisco de B. Moll
Lista de Correos
Sort (Lérida)

Ja t'enviaré a dir sa nova direcció per lo que m'hagis d'enviar de dia 3 endavant.

Ara acabam de dinar. D'aquí a una estona anirem a veure el P. Calveras, N' Aramon³⁹ i altres amics, i a comprar es lèguins.

39. Ramon Aramon i Serra (1907-2000) li havia estat presentat pel pare Calveras (vegeu la n. 19). El jove Aramon a l'inici de la dècada dels trenta havia ampliat estudis de filologia romànica —adquirits a Barcelona i Madrid, també al CEH amb Menéndez Pidal— primer a Leipzig i posteriorment a Berlín —ara becat per la Junta de Ampliación de Estudios de Madrid— com a «estipendiad» de Walther von Wartburg i d'Ernst Gamillscheg, respectivament. Com a secretari-redactor de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, havia signat la Declaració a favor del *Diccionario* i a petició de Moll intercediria prop de Pompeu Fabra, aleshores president de la Secció Filològica i a qui ajudava en la flamant càtedra de la Universitat Autònoma, per contribuir al finançament de l'obra magna d'Alcover i Moll.

T'envii aquestes proves de Rondayes, i en sobre de banda t'envii ses proves des Diccionari perquè les facis arribar an En Pons. Res més de nou per avui. Comandacions an En Juan, an es porters i família, i a D. Juan Rotger si el veus. Escriu-me moltes coses, i rebeu tu i Na Cisqueta moltes besades d'En

Borja

12
[29-VI-1934]

Senterada, 29 juny 1934.⁴⁰

Molt estimada Francisca:

Som a Senterada, un poblet d'un centenar de cases, deliciós; a la vorera del riu Noguera, entre muntanyes i verdor. Jo ja hi vaig esser, fa tretze anys. Ara són les 7 i mitja del matí i ja he estat a missa major. El rector és el mateix que hi havia l'any 1921, qui mos va ajudar moltíssim an el Sr. Alcover, Benejam i jo.⁴¹ Més tard aniré a saludar-lo.

Ahir vam partir de Barcelona a les set i mitja, i vam anar en autobús fins a Pobla de Segur, on arribarem a les dues i mitja. En set hores d'auto se va molt enfora! A la Pobla vam dinar, i tot d'una vam pendre un altre auto públic que mos va dur en tres quarts a Senterada. Aquí mos vam presentar al Secretari de l'Ajuntament, qui mos va cercar els dos homos que necessitam, i ara en haver berenat començarem la tasca.

A Barcelona no vaig poder veure En Genovart ni En Verdaguer, per rallar de doblers. Me preocupa que puguis acabar els clopinsos, i per això avui escric an En Verdaguer dient-li que si no dóna orde en contrari me consideraré autorisat a girar-li una lletra de 200 o 300 pessetes. Jo t'enviaré a tu la lletra firmada i arreglada, i si ho necessites, la posaràs en circulació. També t'envii la carta adjunta, porque la facis arribar a sa Papelera, si te sembla bé.

Me vaig descuidar d'escriure an En Roca de Lluchmajor per anunciar-li la lletra de 100 pessetes. Supòs que no l'haurà protestada. Avui li escric explicant-li el descuit.

Si En Mas tarda a passar, convindrà que li enviis una targeta dient-li que és urgent.

De totes maneres, no hauràs de tenir aquests maldecaps gaire estona, porque ja te vaig

40. Full amb encapçalament imprès:

Junta para Ampliación de Estudios / Centro de Estudios Históricos / Madrid

Medinaceli, 4 / Teléfonos: Revista de Filología y Secretaría: 94166 / Secciones de Arte y Arqueología: 94167.

41. En aquell viatge el jove Moll, tot just amb 17 anys, s'havia estrenat com a enquestador dialectològic, al costat d'Antoni M. Alcover (Moll, 1970: 134-140). El filòleg manacorí, com solia ser habitual en ell, ens contà fil per randa les vicissituds de l'eixida més llarga que mai emprengué en el *Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny fins a 23 de novembre de 1921*, BDLC XII, 230-232 (gener-juny, 1922). També aprofità el viatge per continuar traduint l'obra de Grandgent sobre el llatí vulgar (vegeu la n. 10). Precisament a la villa pallaresa de Sort el 5 d'agost de 1921 Moll hi conegué Alfons Par (1879-1936), l'industrial i filòleg barceloní, que estava preparant l'edició d'una sintaxi medieval que publicaria dos anys després. Aleshores Par ja era un bon col·laborador del *Diccionari* i erudit corresponsal de Mn. Alcover.

dir que aquest viatge serà curt. Tal vegada no passarà de tres setmanes, a comptar des d'avui.

Memòries a tothom. Abraços a tu i Na Cisqueta, d'En

Borja.

13

[1-VII-1934]

Pont de Suert (Lérida), 1er de juliol de 1934⁴²

Molt estimada Francisca:

Som diumenge migdia. Acabam d'arribar a Pont de Suert i ja ens hem presentat a l'Alcalde i al Secretari, i ens han rebut molt bé. En haver dinat començarem la tasca amb dos homos que el Secretari s'ha encarregat de cercar perquè mos contestin al qüestionari.

La feina en el poble de Senterada ha anat molt bé. Tothom mos ha tingudes moltes atencions. A la posada menjàvem esplèndidament. Aquí, a Pont de Suert, esteim a la mateixa fonda on vam estar l'any 1921: una bona fonda. Aquell any encara no hi havia carretera fins a Pont de Suert, i vam haver de mester nou hores a cavall per venir de Senterada aquí. Ara hi ha una bona carretera, i en poc més d'una hora d'auto hem vingut.

Encara no hem passat per Sort, on esper trobar cartes i proves que me deus haver enviat, com te vaig encomanar. Per escriure'm de dia 4 endavant, enviam'ho a «Lista de Correos», Tremp (Lérida).

Supòs que hauràs fet els rebuts dels Protectors i altres subscriptors mensuals i els hauràs entregats an En Miquel. A més dels rebuts dels Protectors, has de fer una factura de la Comandancia de Ingenieros i una altra de la Sra. Sureda, que paguen a terminis. Ja trobaràs la mostra en el talonari, en les factures corresponents al mes passat.

T'envii les fotografies que férem en l'excursió per Castella; En Sanchis me les ha duites. En la que esteim asseguts, el qui té la mà damunt la meua espatla és Espinosa; en l'altra, el qui du polaines és Rodríguez-Castellanos. L'altre que hi ha a les dues fotos és En Sanchis, naturalment.

A Barcelona vam passar es capvespre i es vespre amb N' Aramon, fent projectes de coses filològiques. Va sopar amb noltros, i després vam anar a cercar En Renat (aquell valencià tan xerrador) i vam estar xerrant de filologia fins a les 2 de la nit.

Vaig veure Na Stein,⁴³ qui continua estant a can Aramon. Resulta que estudia a la Universitat de Barcelona, i per això fa temporada tan llarga aquí. El dia de l'atracament, Na Stein era a la Universitat i no va rebre el retgiró.

Memòries als porters, an En Juan i Na Damiana, an En Domingo qui supòs que avui torna, i a D. Joan Rotger. Memòries també a la nostra gent de Ciutadella, i abraços a tu i Na Cisqueta, des teu

Borja

42. Full amb encapçalament imprès:

Hotel Cotori a cargo de Alvaro Fillat / Pont de Suert (Lérida) de de 193...

43. Hilde Stein, companya d' Aramon. Es casarien l'any següent.

T'envii aquest poc d'original, que ha d'anar en primera i segona plana del Bolletí. Que ho componguin tot d'una, i a veure si feim es primer full d'aquest nombre de juliol, que ha de tenir 32 pàgines i ha de sortir dins aquest mes. Darrera aquesta nota editorial ha de venir lo que tenen compost de «Lliçons de Gramàtica Catalana». Aquests dies t'enviaré més original pel Bolletí.

14
[4-VII-1934]

Sort, 4 juliol 1934.

Molt estimada Francisca:

Ahir vam passar per Sort i vaig recollir la teua carta i el rollo on vaig trobar les claus i la carta de la Universitat de Lund. De Sort vam partir tot d'una cap a Rialb, que és un poblet a quatre quilòmetres de Sort. Ahir i avui hem fet feina a Rialb, i avuy horabaixa quan hem acabat sa feina hem davallat a peu fins a Sort per veure si hi hauria altra carta teua o proves; però no hi hem trobat res. Ara tornarem a Rialb; demà anirem a Esterri d'Àneu, on estarem dos dies; dissabte passarem per Tremp a veure si hi ha correspondència, diumenge descansarem a Lleida i després seguirem el viatge cap a Andorra. Si m'has d'escriure o enviar res, dirigi-ho al meu nom i a

Lista de Correos
La Seu d'Urgell
(Lérida).

Supòs que has rebudes les dues cartes meues, de dia 29 de juny i de dia 1 de juliol. En elles m'ocupava del problema econòmic que m'exposes en la teua carta. Supòs que Gual y Gómez hauran estat conformes amb diferir la lletra fins a dia 31 d'aquest mes, i que entre En Miquel Gros i En Mas t'hauran proveït de lo necessari per passar aquestes setmanes. Supòs també que Anselm Domènech (Llibreria Verdaguer) no ha enviat a dir que no acceptaria la lletra de 200 o 300 pessetes. Per això és que t'envii una lletra de canvi que pot arribar fins a 250 pessetes, per si te convé girar-la an En Domènech. No he fet més que firmar-la, sense posar-hi res més per si no l'haguessis d'enviar. Tu pots omplir a màquina els buits que hi ha a omplir, en aquesta forma:

A ocho días vista se servirá V. pagar por esta primera de cambio, etc..., a la orden del Crédito Balear, la cantidad de doscientas cincuenta pesetas, que se servirá según aviso de S.S.

I abaix poses la direcció: D. Anselmo Doménech. Rambla del Centro, 5. Barcelona.
Pots enviar En Pericàs a girar aquesta lletra; ell ja sap com ho ha de fer.

14BIS
[5-VII-1934]

Estერი, 5 juliol.⁴⁴

Avui dematí a les 6 1/2 hem partit de Rialp i amb una hora hem vingut aquí a Esteri d'Àneu, ben prop de la frontera francesa. Esteim molt ben aposentats, en el mateix hotel on vaig estar l'any 21. Dalt les muntanyes més altes se veuen clapes de neu; però aquí en el poble fa una calor regular, com a Ciutadella a principi de juny.

Sa factura nº 979, a nom de Jaume Salvà, no està pagada, però no convé girar-li lletra, no fos cosa que la protestàs. Crec que dissabte telegrafarem a Madrid que mos enviïn doblers per acabar es viatge, i feim comptes de demanar també que enviïn es nostros sous d'aquest mes; com que ho enviaran per gir teigràfic, segurament ho rebrem dins pocs dies (probablement dissabte mateix) i te podré enviar un bon pessic de peces. Llavò devés dia 20, que seré a Barcelona, és segur que veuré En Genovart i cobraré un altre ratjolí de pessetes que duré cap dret a Palma, i així tot quedarà arreglat. Supòs que llavò no hi haurà cap dificultat per cobrar la subvenció.

Veient que la Universitat de Lund té ganes de comprar sa collecció des Bolletí, he escrit a Steiger⁴⁵ dient-li que, si no ha trobat comprador de la collecció que li sobra, me l'envii tot d'una a la meua direcció de Palma, a on hi ha la meua dona que «està autorisada per rebre en nom meu tota classe d'envios». Tal vegada veurà què vol dir aquest tota classe.

No he rebut proves de res. Supòs que a s'impremta no dormen. Ahir te vaig enviar 27 fulls d'original de «Codolades» per compondre. Ja me diràs si ho has rebut.

Conta'm moltes coses de tu, de sa teua salut, i de Na Cisqueta. Diga'm també lo que sapis de N' Annita.

La nostra salut és magnífica, i aquestes muntanyes són de primera per reforçar-nos més. És molta llàstima que no ens puguis acompanyar. Segurament mos podràs acompanyar en sa volta per Mallorca.

Els lèguins els vaig comprar a Barcelona i me van de primera. Modèstia apart, faig més planta que En Sanchis amb els seus calçons amb bufes. Per tots els pobles mos reben molt bé i mos diuen «els senyors de la Generalitat», perquè lo primer que feim en arribar a un poble és presentar a l'alcalde una orde de la Generalitat qui diu que s'han de posar a la nostra disposició per tot quant los demanem.

Bono, jo no acabaria sa xerrera, però és hora de dinar i després hem de partir tot d'una cap a València d'Àneu, qui és un poblet de 30 cases a vint minuts d'Esteri, i allà hem de fer feina avui decapvespre i demà tot lo dia.

Records an els porters, an els de la impremta i altres amics; moltes comandacions an a gent de Ciutadella, i besades a tu i a Na Cisqueta.

Borja

44. Escrita a continuació de l'anterior.

45. El romanista i arabista Arnold Steiger.

P.S. – Ara resulta que aquí a Esterri no se venen lletres de canvi. Així és que hauré d'esperar a comprar-la a Trempe o a Lleida. Tot d'una que la tenguí te l'enviaré.

15

[7-VII-1934]

[Sort,] 7 de juliol de 1934⁴⁶

Molt estimada Francisca:

Acabam de debaixar d'Esterri, i aquí he trobat sa teua carta de dia 2 i ses proves de «Codolades». Ja crec que vas passar males hores amb es maldecaps des pagaments que tenies a fer. Jo no me recordava que hagués acceptat ja sa lletra d'aquest mes, i anava ben cregut que en venir N'Ui-blau tu te'n desfaries dient que la transpassassin al mes qui ve. Me sap molt de greu. Una altra vegada hauré de deixar ses coses més assegurades.

T'envii sa lletra de canvi firmada, per girar an En Domènech si ho necessites. Pot arribar fins a 350 pessetes (jo em pensava que seria fins a 250); però crec que no convé que passi de 300, essent que jo li vaig demanar autorisació només fins a 300 ptes. Al costat des sello que du sa lletra hi has de fer posar un timbre, que En Pericàs pot comprar a s'estany; no sé si és de 0'15 o de més cèntims.

M'alegr de lo que diu sa carta de s'àvia, referent a N'Annita. En quant an En Bep i Cía, ja dirà si té res que dir, i si no, tal dia farà un any.

Tenc dins sa maleta es croquis per fer es dibuix d'En Salvador Beltran; procuraré fer-lo antes d'acabar es viatge.

Si a sa factura de sa remesa que heu feta a Zürich hi posam més cantidat de ports que no va costar, no és necessari fer factura nova. Ara si va costar més de lo que posa sa factura, convindrà renovar-la. En aquest cas, convé que tu la renovis i l'enviis junt amb sa carta que t'incloc. Convé enviar-la prest, i més prest la pagaran.

Conforme amb lo que vas contestar an es suboficial. Això no vol dir que a la fi no li concediguem preu de favor, perque és un propagandista⁴⁷ qui mereix consideracions. Però convé que tothom sapi que això de preu de favor s'ha acabat, i mos hem de fer pregar. Tu tens molt bona excusa dient-lis que no tens cap orde per resoldre això des preu de favor.

Es viatge marxa beníssim. A Esterri i a València d'Àneu mos ha anat millor que a ses altres bandes, encara. València d'Àneu és un poble de 30 cases. Tothom mos volia obsequiar, i a casí totes ses cases que entràvem mos convidaven a beure vi, i per força havíem de xumar. Es una gent qui beu molt, perque és país molt fred; està a 1,500 metres d'altura.

Avui i demà són dies de descans per noltros. Hem passat es matí a Esterri, allà també hem dinat, i es capvespre hem davallat a Sort. Aquí dormirem, i demà anirem a Lleida, sa capital d'aquesta província. Dilluns partirem cap a Bassella, poblet molt petit, per continuar sa feina. Fins dia 13, envia'm sa correspondència a Lista de Correos de La Seu d'Ur-

46. Full amb encapçalament imprès:

Hotel-Café Pessets / Josep Farré i Rafel / Telèfon, 2 / Sort (Lleida)

47. Per a la difusió i venda del *Diccionari*.

gell. Si después de dia 13 necessites enviar-me res, dirige-ho a Lista de Correos, Barcelona. A Barcelona hi arribarem probablement dia 20, i supòs que dia 21 m'embarcaré cap a Mallorca.

Comandacions a tots es vesins i amics, i besades a tu i a Na Cisqueta, des teu

Borja

P.S. – La fe d'errades de la Doctrina la trob tan tonta, que no n'hauríem de fer cas. Si no ha de dur molta dificultat, posau-l'hi, però només en els 1000 exemplars que hem d'enviar.

16

[11-VII-1934]

Bassella, 11 Juliol 1934.⁴⁸

Molt estimada Francisca:

El viatge segueix molt bé. Vam passar el diumenge a Lleida, i dilluns vam venir an aquest poblet de Bassella, que total té 18 cases. Hi ha bona posada i hem estat molt bé. Avui mos n'anam a Organyà, i divendres arribarem a La Seu d'Urgell, on esper trobar correspondència. Dilluns anirem a Andorra, i probablement dimecres davallarem a Barcelona.

No t'he enviat original pel Bolletí, com t'he promès, perquè no he tingut temps de preparar-lo. He pensat que no hi fa res si no surt ben dins aquest mes. Aquests dies estic traduint lo d'En Kuen⁴⁹ per enviar al P. Calveras.

Memòries a tothom, i besades del teu

Borja

17

[13-VII-1934]

[La Seu d'Urgell,] 13 Juliol 1934.⁵⁰

Molt estimada Francisca:

Ahir vespre a les onze vam arribar an aquesta ciutat de La Seu d'Urgell, i avui he recollit la teua carta i proves, remeses des de Tremp. Jo ja vaig tenir bon esment d'avisar s'administrador de Correus de Tremp, que m'enviàs aquí la correspondència que segurament rebria.

Avui i demà treballam a Alàs, que és un poblet situat a una hora enfora d'aquí. Diu-

48. Full amb encapçalament imprès:

Junta para Ampliación de Estudios / Centro de Estudios Históricos / Madrid

Medinaceli, 4 / Teléfonos: Revista de Filología y Secretaría: 94166 / Secciones de Arte y Arqueología: 94167

49. Vegeu la n. 21.

50. Full amb encapçalament imprès: Hotel Mundial / Seu d'Urgell.

menge vespre anirem a Andorra,⁵¹ on farem la darrera investigació d'aquest viatge. Així és que ja s'acosta el dia d'acabar l'excursió i venir a abraçar-te.⁵²

Aquí a La Seu esteim instalats a un hotel magnífic. La nostra habitació té quarto de bany i water per noltros tots sols. Es la fonda més luxosa que hem habitat en aquest viatge.

Convé que copiïs tot el *Debe* i *Haber* d'En Genovart, i me l'enviïs a Lista de Correos, Barcelona. Jo dijous aniré a Correus a Barcelona a recollir la nota, i el mateix dia procuraré veure En Genovart i liquidar.

Avui dematí t'he enviat en sobre de banda les proves de les pàgines 41-48 de «Les Illes d'Or», perquè poguéssiu rebre-les un dia més prest que aquesta carta. Supòs que les hauràs rebudes.

M'alegr molt de lo que em contes, de s'alegria de Na Cisqueta. Efectivament, crec que els meus companys van sortir bastant malament a la foto, sobre tot En Sanchis. En un altre viatge comprarem una màquina fotogràfica i podrem treure bones vistes.

Enterat de tot lo demés que me dius, queda tot aprovat pel president. Aprovada també la teua contesta an En Bep, que procuraré completar amb una altra de més pitjada.

No t'he enviat els diners perquè he pensat que no te feien falta. En venir jo, duré tot el sou d'aquest mes, que puja més dels 60 duros contractats, perquè hi ha algunes agafes. Per altra part, seran 60 duros guanyats en tres setmanes, i no en un mes, com pensàvem.

Memòries a tothom. Abraços i besades d'En

Borja.

5. CONCLUSIÓ

A mode de conclusió general, podríem assegurar que la projecció més reeixida de la que podríem anomenar galàxia Alcover es manifesta en l'activitat com a impressor-editor i com a investigador lingüístic de camp del seu millor deixeble. D'aquesta manera Francesc de B. Moll donava continuïtat empresarial i lingüística, especialment lexicogràfica, a la tasca alcoveriana que als inicis dels trenta caigué sota la responsabilitat del jove menorquí. L'epistolari ofert ens en dóna fe, alhora que reflecteix la bona relació entre els lingüistes d'expressió catalana i els seus mestres del Centro de Estudios Históricos de Madrid, sobretot de la mà del fonetista Tomás Navarro Tomàs, així com de la seva col·laboració amb altres lingüistes peninsulars, també en procés de formació, primer, i que posteriorment endegaren el gran projecte d'aquell centre d'investigació lingüística madrileny: l'*ALPI*.

51. Al Principat de les valls no hi pogueren fer enquestes per manca d'informants adequats, segons ens conta Moll mateix festivament (1970: 290-291).

52. El 21 de juliol de 1934 Francesc de B. Moll desembarcava a Palma i enllestia així el seu segon periple per les comarques nord-occidentals pirinenques, ara per encàrrec de l'*ALPI*.

6. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, Antoni M. ([1901] 21902): *Diccionari de la Llengua Catalana. Lletra de Convit que a tots els amichs d'aquesta llengua envia Mossèn Antoni M. Alcover*. Barcelona: Estampa «La Catalana» de J. Puigventós.
- ALCOVER, Antoni M. (ed.) (1901-1926): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*. Palma de Mallorca. (BDLC)
- ALCOVER, Antoni M. (1903): «Questions de llengua y literatura catalana» (BDLC I, 209-560). Palma de Mallorca: Amengual y Muntaner.
- ALCOVER, Antoni M. & MOLL, Francesc de B. ([1926/1930-1962/1968] [111978]): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll (10 vol.). (DCVB)
- Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, vol. I: *Fonética*. Madrid: CSIC, 1962. (ALPI)
- CALVERAS, Josep (1925): *La reconstrucció del llenguatge literari català. Estudi d'orientació*. Barcelona: Biblioteca Balmes.
- COROMINES, Joan (ed.) (1931-1937): *Butlletí de Dialectologia Catalana*. Barcelona: IEC. (BDC)
- CORTÉS, Santi (2002): *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*. València; Barcelona: IIFV; PAM.
- FERRER, Josep / PUJADAS, Joan (ed.) (2000): *Epistolari Joan Coromines – Francesc de B. Moll*. Barcelona: Fundació Pere Coromines.
- GILI I GAYA, Samuel (1932): *Estudi fonètic del parlar de Lleida*, dins *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio Me Alcover con motivo de la publicación del Diccionario catalá-valenciá-balear*. Palma de Mallorca: Imprenta Vda. de S. Piza, «Círculo de Estudios», p. 241-255.
- GILLIÉRON, Jules / EDMONT, Edmont (1902-1910): *Atlas linguistique de la France*. Paris: Champion (13 vol.).
- GINER DE LOS RÍOS, Francisco (1910): *Pedagogía universitaria*. Madrid.
- GRANDGENT, Charles H. (1907): *An Introduction to Vulgar Latin*, Boston. Reimprès a Nova York, 1962.
- GRIERA, Antoni (1923): *Atlas lingüístic de Catalunya. Introducció explicativa*. Barcelona: IEC.
- GRIERA, Antoni (1923-39 / [1962-1964]): *Atlas lingüístic de Catalunya*. Barcelona: IEC, vol. I-IV / [amb A. Pladevall, v-VIII].
- IGLÉSÍAS, Narcís (2004): *Una revisió de Fabra, una crítica a la norma. L'obra lingüística de Josep Calveras*. Girona: CCG; Universitat de Girona.
- JABERG, Karl / JUD, Jakob (1928-1940): *Sprach- und Sachatlas des Italiens und der Südschweiz* (8 vol.). Ringier: Zofinger.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2007): «Francesc de Borja Moll i la lingüística nord-americana i hispànica a la llum dels epistolari mollians», *Llengua & Literatura* 18, p. 135-231.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2008): «Els primers «pensionats» per la llengua (1908-1912) i la lingüística catalana», *Homenatge a Joaquim Molas 2 / Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: PAM, p. 171-224.
- JULIÀ-MUNÉ, Joan (2011): «Sendas paralelas en torno a las ciencias fonéticas: Tomás

- Navarro (1884-1979) y Pere Barnils (1882-1933)», dins *100 JAE. La Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas en su centenario*. Madrid: Fundación Francisco Giner de los Ríos [Institución Libre de Enseñanza] y Publicaciones de la Residencia de Estudiantes, p. 102-129.
- LÓPEZ SÁNCHEZ, José María (2004): *Reinterpretar la cultura española: el Centro de Estudios Históricos*, «Cuadernos de Cultura Contemporánea», 24, p. 143-160.
- MENÉNDEZ PIDAL, Ramón (ed.) (1915): *Transcripción fonética*, «Revista de Filología Española», II, p. 374-376 (Madrid, CEH).
- MOLL, Francesc de B. (1925): *El nostre novell sistema de transcripció fonètica*, «BDLC», VIII, p. 152-160.
- MOLL, Francesc de B. (1927): *Comentarios a la reforma de la Real Academia Española*. Palma de Mallorca.
- MOLL, Francesc de B. (1928-1931): *Suplement català al «Romanisches Etymologisches Wörterbuch»* (Meyer-Lübke, 1911-1920). Extret de l'«Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura», vol. I-IV.
- MOLL, Francesc de B. (1932): *Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella*, dins *Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio Mª Alcover con motivo de la publicación del Diccionario catalá-valenciá-balear*, Palma de Mallorca, Imprenta Vda. de S. Piza, «Círculo de Estudios», 397-460. Reeditat, amb modificacions, a «Randa», VIII (1979), p. 5-48.
- MOLL, Francesc de B. (ed.) (1933-1936): *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (2a època). Palma de Mallorca. (BDLC)
- MOLL, Francesc de B. (1934a): *Transcripcions sobre cançons populars mallorquines i notes sobre fonètica sintàctica*, «AORLL», VII, p. 9-39.
- MOLL, Francesc de B. (1934b): «Vocabulari tècnic dels molins de vent de les Balears», *BDC*, XXII, p. 1-35.
- MOLL, Francesc de B. (1935): «Vocabulari popular de l'art de la construcció», *BDC*, XXIII, p. 1-38.
- MOLL, Francesc de B. (1936): *Recensió de T. NAVARRO TOMÁS & M. SANCHIS GUARNER* (1934): *Análisis fonético del valenciano literario*, «BDLC», XVIII, p. 134-137.
- MOLL, Francesc de B. (1952): *Gramática histórica catalana*. Madrid: Gredos. Versió catalana: *Gramàtica històrica catalana*. València: Universitat de València, 1991/2006.
- MOLL, Francesc de B. (1970): *Els meus primers trenta anys*. Palma de Mallorca: Moll. Reproduït a les *Obres Completes*, Vol. I. Palma de Mallorca: Moll (2003).
- NAVARRO TOMÁS, Tomás (1918): *Manual de pronunciación española*. Madrid: Centro de Estudios Históricos, Publicaciones de la «RFE», vol. III, 1918. Reeditada a Madrid, CSIC, 1982 (21a ed.).
- NAVARRO TOMÁS, Tomás (1924): «Ramírez de Carrión y el arte de enseñar a hablar a los mudos», *Revista de Filología Española*, XI, p. 225-266.
- NAVARRO TOMÁS, Tomás / SANCHIS GUARNER, Manuel (1934): *Análisis fonético del valenciano literario*, «RFE», XXI, p. 113-141.
- (PCILC) (1908): [Actes del] *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana*. Barcelona: Joaquim Horta. A cura d'Emili Vallès.

- PEDRAZUELA, Mario (2005): *Nuevos documentos para la historia del ALPI*, «RFE», LXXXV, 2, p. 271-293.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1936): «Extensión y vitalidad del dialecto valenciano *apitxat*», *Revista de Filología Española*, XXIII, p. 45-62.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1949): «Notícia del habla de Aiguaviva de Aragón», *Revista de Filología Española*, XXXIII, p. 15-65.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1950): *Gramàtica valenciana*. València: Torre. Reeditada per Antoni FERRANDO, Barcelona: Alta Fulla, 1993.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1951): *Sistema de transcripció fonètica de la Revista Valenciana de Filologia*, «RVF», I, p. 169-177.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1955): *La cartografia lingüística catalana*, dins «VIIème Congrès International de Linguistique Romane (Barcelona, 1953). Actes et Mémoires», II, p. 447-482.
- ZAMORA VICENTE, Alonso (1988): *Tomás Navarro Tomás (1884-1979)*. Albacete: Diputación de Albacete/Ayuntamiento de La Roda.